

Vagtværnet i Varde

Af Viggo Schantz

Under besættelsen af Danmark fra 1940 til 1945, blev forholdet mellem det danske politi og besættelsesmagten efterhånden umulig, fordi politietaten ikke ville rette sig efter de tyske krav. På højeste sted i den tyske stab blev det besluttet at afsætte politiet, og det skete den 19. september 1944. Mange politifolk blev arresteret og sendt i tysk koncentrationslejr, medens øvrige gik »under jorden«.

Man kunne i den politiløse tid have ventet anarki og kaos, men ved skrivelse fra Centraladministrationen blev sogne- og byråd pålagt at oprette et vagtværn, for at opretholde ro og orden.

I den anledning anmodede Varde Byråd Falcks Redningskorps om at påtage sig opgaven med at oprette og drive et vagtværn. Falck accepterede og der blev oprettet en overenskomst, der for den økonomiske side blev således, at Varde Kommune, på Statens vegne, ville dække udgifterne, og herudover betale Falck et administrationsgebyr på 10% af udgifterne.

Til det daglige »*politiarbejde*» blev der ansat tre mand, og til aften- og natpatrolje blev der ansat otte mand, der skulle give møde på Falck-stationen kl. 20. Af de otte mand skulle to være stationsvagt klar til udrykning, og de seks skulle to og to gå på patrolje i byen.

Når der hen på de små timer var ro i byen, måtte de gå tilbage til Falck-stationen, hvor de måtte hvile sig, for de havde alle et arbejde at passe om dagen.

Leder af vagtværnet blev konstitueret stationsleder Alfred Uhre, der havde overtaget Falck-stationens ledelse, efter at stationsleder Børge Karsberg Pedersen efter to forhør ved Gestapo i Esbjerg måtte gå »under jorden«, han var så involveret i modstandsbevægelsen, at han ikke kunne klare frisag ved et tredje forhør.

Hvem skulle lave hvad i vagtværnet, ja, det klaredes let, for Falck-folk lavede »*politiarbejde*« og vagtværnsfolkene lavede også Falck-arbejde. Vi havde ikke problemer med faggrænser, den bedst egnede blev sat på opgaven, der handledes efter konduite og i værste fald med knipler.

Hvis der opstod juridiske problemer, var landsretssagfører Bruno Elmdal til vor rådighed. Opstod der meget alvorlige opgaver, f.eks. mord, kunne vi få assistance fra Statsadvokaten i Sønderborg.

Efter denne redegørelse om vagtværnets opbygning, vil jeg komme ind på nogle af de sager vi fik til opgave at løse, og i den situation vort land var i, blev mange af opgaverne ekstra spændende, men heldigvis også enkelte vi kunne more os over.

Autoophugger Rasmus Truelsen, Søndergade, havde modtaget et trusselsbrev om at aflevere 1.000 kr. i en pakke, som skulle henlægges på dækket af motorbåden »*Canada*«, der med sit stålskrog var oplagt på Havnepladsen, fordi besættelsesmagten var bange for at den var i stand til at sejle til England.

Varde Kommunes Vagtvaern, 18. oktober 1944 - 1. august 1945.

Efter aftale lagde Truelsen en pakke indeholdende avispapir på skibets dæk, men inden dette skete, var vi to mand blevet installeret i et skur tæt ved, så vi kunne overvåge om pakken blev hentet.

For at få indtryk af beløbets størrelse, kan det oplyses, at en arbejders årsløn på samme tid var på ca. 3.500 kr.

Pakken blev ikke afhentet, den pågældende pengeafpresser har måske »lugtet lunten«, men vi tjente da nogle overtidspenge på sagen, for det gav 1,98 kr. pr. time at holde vagt.

Ved et indbrud hos »Stilmann« i Kræmmergade blev der stjålet tøj for en stor sum penge. Med oplysninger fra naboer og genboer lykkedes det os at finde ud af, at det var to tyske soldater der var tyvene. Sagen blev

overgivet til den tyske kommandant, og straffen blev den traditionelle tyske med forflytning til Østfronten.

Under et pokerspil i Billum var en af spillerne blevet frastjålet 500 kr., men han vidste ikke hvem af de tre øvrige spillere der havde stjålet, og pengene fandtes ikke på nogen af dem. Den bestjålede anmodede om vagtværnets hjælp. Ved vor ankomst spillede de fire mand fortsat poker.

Da alle fire havde været udenfor for at forrette et naturligt ærinde, besluttede vi at forsøge af finde pengene udenfor lokalet, hvori der spillede. Da vi var så heldige, at der lå sne på jorden, fulgte vi de forskellige spor, og efter et kvarters forløb fandt vi pengene siddende i klemme ved en kvist i en

busk. Vi afleverede pengene, men fandt ikke tyven.

Da pokerpsil var ulovligt, måtte den bestjålne betale for vor indsats, og det blev for 1 1/2 time incl. kørsel 39 kr.

Alarm fra Varde Stålværk, hvor sabotagevagterne meddelte, at de havde været udsat for et »hold up«.

Da vi på Falck-stationen også var impliceret i Modstandsbevægelsen, huede den alarm os ikke, for det var ikke en aktion ledelsen havde beordret.

Uhre og jeg kørte til Stålværket, og her forklarede sabotagevagterne at de var blevet truet med revolver til at åbne pengeskabet, som de pågældende tømte.

Vi fik ret hurtigt mistanke til nogle bestemte sabotører, men nu var vor vigtigste opgave at trække tiden ud, så det var sikret, at de var væk.

Vi gav alarmen videre til det tyske politi, som holdt til i Storegade 34, og herfra anmodede man os om at hente dem, hvilket vi gjorde.

Når vi gav alarmen videre til tyskerne skyldtes det, at når der er ansat sabotagevagter, så er det for tyske interessers skyld, og så skal vi passe på ikke at komme ind på deres domæne.

De tyske politisoldater afhørte sabotagevagterne og tiden gik, men der skete heldigvis ikke mere, hvilket vi var yderst tilfredse med, for Uhre var på dette tidspunkt også blevet leder af sabotagegrupperne.

Ny pengeafpresnings sag. Fru Lamp, Håndværkerforeningen, Storegade 57, meddelte os at hun pr. telefon havde modtaget ordre om at sende hotelkarlen Christian med 1.500 kr. i en pakke ud ad Lundvej på cykel. Hvis hun

ikke fulgte ordren, blev hun truet med al landsens ulykker. Christian var ikke meget for sagen, men han blev overtalt til at køre med en pakke avispapir i bagagebæreren.

Fra Vagtværnet kørte vi i passende afstand efter Christian, og da han havde passeret restaurant »Skovlyst«, sprang to mand op fra grøften og skubbede ham af cyklen. Vi var fremme kort efter og kunne anholde de to pengeafpressere.

Primitivt politiarbejde, ja, det erkendes, men vi vidste jo, at pengeafpresserne ikke havde motorkøretøj til rådighed, for næsten alle biler var klodset op, så pengeafpresserne havde kun benene eller cykler at flygte på, så vi havde gode chancer for et godt udfald.

Jeg modtog en dag en anmeldelse om et cykeltyveri. Den pågældende mødte personligt op på stationen. Tyveriet blev indført i dagsrapporten, men herudover gjorde vi ikke mere ved sagen af mangel på tid. Kort efter træder to af de store grønne tyske politisoldater ind i vagtstuen, og den ene rækker hånden ud og tager nogle illegale blade, der som sædvanligt lå på kartoteket. Efter den sikre optræden de viste, måtte de have fået et tip herom.

Uhre sad ved samme skrivebord, og han fangede straks situationen, for han rejste sig op og gav mig alle tiders skideballe, blandt andet at nu havde han tit nok sagt til mig, at jeg skulle gå om og aflevere de illegale blade til det tyske politi. Tyskerne blev så imponerede over skideballen, at de gik uden at tage de illegale blade med.

I Varde var der udstationeret to HIPO-folk (Hilfspolizei), Madsen og Kaaris, og de var underlagt det tyske politi i Storegade 34.

Vi fik dagligt besøg af dem. De var meget provokerende og truede os, men samtidig var

de sleske, for de oplyste os om, at der blev handlet med rationeringsmærker på en nærmere angivet bar og en restaurant, og det var jo en vagtværnsopgave at klare.

Bortset fra, at vi vidste alt om handel med rationeringsmærker, så hørte det til småtingsafdelingen, men vi tog selvfølgelig sagerne op for at have rygdækning, for det havde stor og gavnlig betydning for vort arbejde i Modstandsbevægelsen.

En erhvervsfisker sejler en tidlig morgen på Varde Å, han skal ud for at røgte garnene. Under sejladsen får han øje på en arm, der stikker op over vandoverfladen.

Vi fik vedkommende, en ung kvinde, bjerget op på åbredden og transporteret til kapellet på Varde Sygehus.

Statsadvokaten blev tilkaldt, og en undersøgelse af liget viste, at hun var myrdet.

Under statsadvokatens ledelse gik efterforskningen nu i gang, og det lykkedes ret hurtigt, at komme tæt på en opklaring, da statsadvokaten henlagde sagen til genoptagelse efter besættelsen, for der var tale om en likvidation.

Vi fandt aldrig ud af hvem kvinden var, men efter hendes træk menes det, at hun var fra et af de baltiske lande.

Hun blev begravet på Arnbjerg Kirkegård, og en generøs vardenser bekostede en gravsten, hvorpå der stod skrevet: »Bed for mig, den ukendte kvinde«.

Fra Statsbanegården modtog vi en aften alarm om slagsmål på perronen. Klokken var knap blevet 20, så vagtværnsfolkene var ikke mødt endnu.

Villy og jeg blev sendt derned, men vi kom kun lige ud på perronen, hvor vi blev overfaldet, og så lå vi der med ryggen mod asfalten.

Fra Statsbanen ny alarm til vagtværnet om hurtigt udrykning, og nu var stationen bemandet, så Uhre kom med seks mand til vor undsætning, og de fik hurtigt situationen under kontrol.

Årsagen til slagsmålet var, at nogle berusede arbejdere, der var midlertidig udkommanderet til Varde, for at arbejde på Vestvolden, ville med toget for at komme til bal i Sig, men togføreren ville ikke have dem med, fordi de var berusede.

Da vi havde kontrol over sagen, stod der pludselig opmarcheret otte tyske soldater med gevær med bajonet på, og en tysk underofficer meldte soldaterne til vor tjeneste. Vi kunne heldigvis sige, at vi ikke havde brug for hjælpen, men vi takkede for ulejligheden.

Vi ved ikke, hvem der havde tilkaldt tyskerne, men det var en lykke, at vi ikke behøvede deres hjælp, for de berusede arbejdere var trods alt vore landsmænd.

Uhre lod nu vagtværnsfolkene starte deres patrulje fra Banegården. Villy og jeg blev sendt hjem på stationen, hvor vi kunne pleje vore småskrammer.

Da Uhre går gennem banegårdens forhal, kommer der en mand hen imod ham, og sætter sit bryst mod Uhres bryst, og så siger den pågældende til Uhre: »De går oppe i byen og siger, at du vil arrestere mig«. Uhre var en godmodig mand og svarer at det kan vist ikke passe, men spørger manden hvad han hedder. »Det er lige meget hvad jeg hedder, men det er mig de kalder »Nalle«.

Hertil svarer Uhre: »Hvis du er »Nalle«, så er du arresteret«, og Uhre tager fat i »Nalles« skulder.

Da de kommer ud fra Banegården er »Nalle« klar over, at det er alvor, og han vrider sig løs og løber ad Torvegade. I Torvegade går to vagtværnsfolk på patrulje, og den ene siger til

den anden, ham der kommer løbende så stærkt må have en dårlig samvittighed, og de fanger ham.

Da Uhre når frem, føres »Nalle« op på Rådhuset, hvor statsadvokaten var til stede på grund af føromtalte mordsag.

Da statsadvokaten får forklaret sagen om handel med rationeringsmærker, smårapserier m.v., og da han har forhørt »Nalle«, afsiger han en dom på to ugers fængsel til afsoning straks, og da arresten var i samme bygning, så var den sag hurtigt klar.

Så fik vi igen en pengeafpresningssag. En vognmand kom på stationen og viste os et trusselsbrev, skrevet med rødt blæk og et tomt patronhylster i konvolutten. Pengeafpresseren truede i brevet med at skyde vognmanden og hans familie, hvis ikke han nøje fulgte anvisningen, som var at lægge en konvolut med 3.000 kr. under stenen, som står på heden ca. 2,5 km. nord for Varde i krydset Ringkøbingvej og den vej, der i dag hedder Stilbjergvej.

Vi fik i første omgang ikke flere oplysninger, men aftalte, at vognmanden skulle køre ud med en konvolut med avispapir i, så ville vi sørge for resten.

Med vagtværnsfolk og nogle private mænd vi kendte godt, lagde vi os i skjul i en ring i passende afstand fra stenen.

Det var meget spændende at vente på, hvad der ville ske. Efter nogen tids venten, hvor hjertet bankede, så vi i mørket en cyklist, som stod af cyklen, kiggede sig omkring, og derefter trak han cyklen over til stenen, hvor han bøjede sig ned. Han blev omgående overmandet, fik håndjern på, og så ind på stationen til forhør.

Ak ja, spildte kræfter. Han var uskyldig. Under kørsel på cyklen springer kæden af,

han ser sig omkring for at finde noget at sætte cyklen op ad, og her ser han stenen. Her tror vi han bøjer sig ned for at tage konvolutten, men det var for at sætte kæden på plads igen. Vor fejl var forståelig, og vi skiltes som gode venner.

Nu var muligheden for at tage pengeafpresseren på fersk gerning udelukket. Vi besøgte vognmanden for eventuelt at få et eller flere spor at efterforske, og ved nærmere samtale fik vi oplyst, at han tidligere havde modtaget trusselsbreve. Første gang afleverede han 1.000 kr. og anden gang 2.000 kr.

Vi spurgte om han fornyligt havde fyret en medarbejder, som havde kendskab til hans gode økonomiske forhold, og her fik vi et navn at gå efter.

Vi kørte til nogle »smugkroer«, og her vil nogle nok spørge, hvor vi kendte dem fra. Svaret er, at det gjorde vi, men vi gjorde ikke noget ved dem, for det var småtingssager under en besættelse. Ved vore smugkrobesøg forhørte vi os om det navn, vi var ude efter at få mere at vide om, og det viste sig, at den pågældende havde brugt mange penge, og heller ikke var bange for at give en omgang.

Selv uden politiuddannelse var vi klar over, at vore beviser ikke juridisk var stærke nok. Vi besluttede at aflægge et besøg ved den mistænkte, for at komme nærmere en opklaring. Ved vor ankomst til vedkommendes bopæl var der ingen hjemme, men så meget desto bedre, for som Falck-mand var det en smal sag at dirke døren op.

Det var spændende, uden dommerkendelse, som vi i øvrigt ikke kunne få, at gå i en fremmed bolig.

Vi ledte efter rødt blæk, brevpapir, konvolutter, og hvad vi ellers kunne finde. Jeg fandt en skriveblok, men den var tømt for papir, men dengang var omslagets forside beregnet

til brug som trækpapir, og vi syntes vi kunne læse noget, men det var jo spejlvendt. Uhre, den altid kløgtige og opfindsomme, tog et spejl ned fra væggen, og nu kunne vi tydeligt læse aftryk af noget volapyk, der var skrevet som afsender bag på konvolutten, som vognmanden havde modtaget. Nu var vi ikke i tvivl, og i vognmandens lastvogn kørte vi fra smugkro til smugkro, og efter nogle timer fandt vi pengeafpresseren.

Hjem på stationen til forhør. Vagtværnsfolkene, der skulle gå patrulje, var ikke til at jage ud. Det her var for spændende.

Under forhøret skrev vi alt ned. Jeg husker ikke i detaljer, hvad der blev sagt, men da første forhør var overstået holdt vi en pause. Så i gang med forhør nr. to. Igen nedskrivning, og ved sammenligning af de to forhør var der mange uoverensstemmelser, så vi tog et tredje forhør, og nu var den helt gal. Som bekendt er sandheden nem at huske, så efter at vagtværnsfolkene havde »talt« lidt med pengeafpresseren ude bagved, så indrømmede han, og sagen var opklaret. Hele natten var gået, så kl. 7 førte vi ham til arresten på Rådhuset.

Vi modtog en anmeldelse fra Varde Kommunes socialsekretær om, at der i gymnastiksalen på Sct. Jacobi Skole blev spillet på »sekseren«. Socialvæsenets problem var, at gymnastiksalens beboere var udkommanderet af fagforeningerne for at arbejde på »Vestvolden«, og fritiden skulle jo gå med noget, derfor spillede man på »sekseren«.

Imidlertid var problemet, at nogle arbejdere henvendte sig på socialkontoret, for de havde tabt alle deres penge i spil, og nu sad kone og børn derhjemme uden mad eller penge til huslejen.

Vagtværnet skulle stoppe spillet, og Uhre

sendte Svend Clemmen og mig derned, hvor vi gik ind i »spillerummet«, og her spillede der for fuld tryk med mange tilskuere. Da spillerne så os, trak de på smilebåndet. Svend Clemmen, 168 cm høj og spinkel, og jeg, 172 cm høj og spinkel, vi var ikke særligt faretruende.

Da der på et tidspunkt var ret mange penge på bordet, slog Svend Clemmen en næve i bordet og sagde: »Så er spillet slut«, og derefter skubbede han med højre underarm alle pengene ned i sin mappe.

Alle blev stumme af overraskelse, og vi gik hjem til stationen.

Selve aktionen var vellykket, men ak, to uger senere en ny anmeldelse fra socialsekretæren, at nu var det galt igen. Uhre sagde til Svend Clemmen og mig, at nu skulle vi derned igen. Vi protesterede, for det ville aldrig gå godt en gang til. Vi ventede til vagtværnsfolkene mødte kl. 20. Vi var vel 11-12 mand, som gik ind i skolegården, og ca. fem minutter senere gik vi hjem igen uden knipler. Der røg simpelthen 60-80 mand på os, og det kunne vi ikke klare.

En af beboerne i gymnastiksalen, som godt kunne se og forstå vore problemer, meddelte os, at man var ved at planlægge at storme Falck-stationen.

Dengang havde kommunen sit eget brandvæsen, så vi klagede vores nød til brandinspektør S. A. Sørensen, som straks kaldte en gruppe brandmænd ud, og de stod klar med slangerne. For som brandinspektøren sagde til os: »Hvis de kommer, sprøjter vi dem ned på skolen igen«.

De kom ikke, de havde måske »luret« vort modangreb, men så var vi den erfaring rigere.

To sabotører fra Esbjerg, som havde sprængt Gestapos hovedkvarter »Hotel Haf-

nia« i luften, måtte naturligvis gå »under jorden«.

Vi fik dem indkvarteret ved gårdejer Sofus Mortensen på Vestermarken. De kedede sig, og spurgte, om vi ikke havde opgaver til dem. Uhre drøftede det med mig, og vi blev enige om, at en dansk traktor, som kørte på OT-(Organisation Todt)nummerplader, havde vi længe ønsket at sprænge, som skræk og advarsel for andre værnemagere, men den stod i week-enden altid parkeret sammen med tyske militærkøretøjer, og var derfor under beskyttelse af tyske vagtposter.

Det blev aftalt, at de skulle sprænge traktoren når ejeren mandag morgen kørte ud for at arbejde på »Vestvolden«. Med truende revolver fik de traktorejeren til at stoppe, og de beordrede ham ind på en sidevej til Vestre Landevej, og her sprængte de traktoren.

Efter endt aktion kom de ind på Falck-stationen og aflagde beretning til Uhre, men pludselig hører vi motorcykelstøj udenfor vagtstuen, hvor to soldater fra det tyske Feldgendarmmeri stiger af motorcyklen, så vore to sabotører blev hurtigt lempet bagud og over plankeværket til dr. Kietz' have.

Feldgendarmmerne var tilkaldt af traktorejeren, men de ville nu overgive sagen til vagtværnet, for det var dansk ejendom det var gået ud over, så det måtte være vor opgave at opklare sagen.

Vi var lykkelige for, at Esbjerg-sabotørerne ikke blev opdaget, og de fik senere andre opgaver, men det er en anden historie.

En morgen meget tidlig ringer telefonen, og en dame i den anden ende siger: »Godmorgen, det er Petrea, jeg ved ikke, hvor jeg skal melde det, men fabrikken er værk«.

Sagen var den, at en tysk gruppe under ledelse af danskeren Bothilsen Nielsen, som

modtræk mod sabotagen, havde sprængt Jeppe Skovgaaards Destruktionsanstalt i luften. Vi kendte ægteparret så godt, så derfor brugte fru Skovgaard kun sit fornavn.

Nytårsaften 1944 går Oscar Slivsgaard og Georg Vagtborg patrulje. De går op ad Ringkøbingvej og Georg siger til Oscar, at han godt kunne tænke sig et par halve stykker mad med en øl og en dram til. Den klarer jeg, siger Oscar, og de går ind til »Kontant Toft«, der dengang havde en villa liggende lidt tilbage fra Ringkøbingvej på nuværende lagerplads for Varde Trælasthan. Oscar ringer på, og Toft kommer ud i døren. Det er Oscar, der fører ordet, og han forklarer Toft, at de havde observeret, at hans havelåge var fjernet, men under patruljen så de, at den lå nede på Markedspladsen, og for god ordens skyld var de gået tilbage med havelågen, som de nu havde sat på plads. Toft inviterede dem indenfor, og Georgs ønske blev tilfulde opfyldt.

Nogle dage senere møder Toft Oscar og siger til ham: »Du snød mig godt nytårsaften«. »Hvad mener du med det«, siger Oscar. »Jo«, siger Toft, »Min havelåge er sikret med bolt og møtrik, så den har slet ikke været fjernet«.

En mand som Oscar Slivsgaard var opmuntrende at have i Vagtværnet. Han havde altid svar på rede hånd. For nogle år siden mødte jeg ham i forhallen på Varde Sygehus. Jeg spurgte ham, hvad han var indlagt for, og hertil svarede han, at jeg kunne være ganske rolig, for overlægen havde fundet ud af, at han var blevet lidt skæv i ryggen, fordi han altid havde gået med tegnebogen i den samme side.

Læsere, der ikke har kendt Oscar, skal vide, at han altid var i pengesnød.

En aften er slagteridirektør Thorsen Nørgaard, trikotagehandler Hygebjerg Hansen og isenkræmmer Johs. Østergaard spadserende på vej hjem efter et møde. De møder Oscar Slivsgaard, og Johs. Østergaard spørger, om Slivsgaard vil følge dem hjem, for det er uhyggeligt at gå på gaden, når der skydes nede ved Banegården.

Oscar følger dem hjem i nævnte rækkefølge, og da de når Østergaards hjem, takker Østergaard for følgeskabet, og giver Oscar en pengeseddel i hånden. Pengeseddelen brænder i Oscars hånd. Mørkelægning, intet lys. Er det en fem- eller tikroneseddel. Da han endelig finder lys, ser han, at det er en hundredkroneseddel. Oscar er overvældet, og regner med at det er en fejltagelse, så han venter, at Østergaard vil henvende sig om fejlen, så Oscar gik med hundredkroneseddelen i tre uger, inden han turde bruge den.

Alarm fra Palludansvej. En mand er ved at slå døren ind i en villa. Ankommet til stedet, får vagtværnsfolkene »forbryderen« jordet. Da »forbryderen« får øje på, at det blandt andet er Oscar Slivsgaard, der holder ham til jorden, siger han: »Er det dig Oscar, og dig

kautionerede jeg for i formiddags i Sparekassen«. Da Oscar ser, hvem »forbryderen« er, bliver han hurtigt klar over, at den pågældende i sin store brandert er gået et hus forkert, for at komme ind i seng, så Oscar rejser sig og siger med høj røst: »Kære ven, dommen falder med det samme, du er frikendt«.

Trods vanskelige forhold at arbejde under, løste vagtværnet sine opgaver ganske godt, og derfor vil jeg, da vagtværn og fængsel har lidt med hinanden at gøre, slutte med at skrive om udbryderkongen og pengeskabsskrælleren Carl August Lorentzen, hvis største bedrift var, da han i Horsens Tugthus gravede en 18 m. lang tunnel, og da han forlod tugthuset gennem tunnellen, havde han den frihed at sætte en seddel på væggen, hvorpå der stod: »Hvor der er en vilje, er der en vej«.

Viggo Schantz, fhv. stationsleder, Kærvej 3, 6800 Varde. Har skrevet en del artikler, bl.a.: »Redningsflåder« 1970, »Redning af dyr under brand« 1971, »Storbrande« 1971, »Beskyttelsesrum« 1973 og »Redningskorpsets Hvem Hvad Hvor« 1974.